

שוויון וצדק במיסוי גם לעצמאים ולעסקים קטנים

ההכנסה לצרכי מס נמדדת על בסיס שנתי. הפרוגרסיביות של שיעוריו והניכויים והזיכויים האישיים מחושבים אף הם בנפרד לכל שנת מס. כתוצאה מכך, אם נשווה בין שני נישומים בעלי אותה הכנסה, נראה שמי שהרוויח סכום מסוים בשנה אחת יחויב במס גבוה בהרבה ממי שהרוויח בדיוק את אותו הסכום אך במהלך שנים מספר. בעלי הכנסה יציבה במשך שנים משלמים פחות מאלה שהכנסתם תנודתית. התנודתיות בהכנסות במהלך החיים קיימת כמובן אצל שכירים ועצמאים כאחד. כך למשל מי שלא עבד במהלך לימודיו או שרותו הצבאי ואחרי שרכש מקצוע הרוויח יותר ישלם יותר מחברו שהרוויח בדיוק אותו הסכום המצטבר אך עשה זאת במהלך תקופה ארוכה יותר.

שיטת חישוב זו חלה אמנם על כל הנישומים אך התנודתיות בהכנסות גדולה יותר אצל העצמאים וגורמת לחיובם במס מצטבר גבוה יותר. חמור במיוחד מצבם של בעלי עסקים שבשנה מסוימת הפסידו את מה שהרוויחו בשנים קודמות אחרי ששילמו מס על הרווחים שאבדו להם. העיקרון של מס שווה על הכנסה שווה הוגבל בפועל על ידי שיטת החישוב החד שנתי.

השלטונות מודעים לכך ופקודת מס ההכנסה מספקת מספר פתרונות נקודתיים לתיקון המצב. כך למשל קיימת אפשרות ליחס חלק מהכנסתו של שכיר, ששולמה לו עקב פרישתו מעבודתו, לשנים מספר בהן אין לו כבר הכנסה ובכך להקטין משמעותית חבותו במס.

לעומתו העצמאי שהפסיד בשנה מסוימת רשאי לקזז הפסדיו רק מהכנסתו בעתיד, וזאת כמובן רק אם ימשיך בניהול העסק המפסיד ואף ישיג בו רווחים. אם סגר את עסקו והחליף מקור הכנסתו הוא יפסיד גם את האפשרות לקזז הפסדיו ולקבל החזר מס ששולם כשהיו לו רווחים. החוק בארץ אינו מאפשר לקזז הפסדים כנגד רווחים שהיו בשנות מס שקדמו להפסד. התוצאה הקשה היא שאם הנישום שילם מס הכנסה ובהמשך נגרם לו הפסד הוא שילם למעשה עבור הכספים שהלכו לאבדון. ברוב ארצות העולם החוק מאפשר קיזוז ההפסד מול הכנסות בשלוש או ארבע שנים שקדמו. בישראל כידוע נסגרים עסקים רבים לאחר תקופת פעילות קצרה יחסית. האיסור לקיזוז הפסדים אחרנית הוא אחד הסיבות לפגיעה בהישרדותם.

ההפסדים נגרמים לרוב מסיבות בלתי תלויות בבעלים. כמו מצב ביטחוני (עוטף עזה כמשל), חפירת מנהרות לרכבת תחתית בסביבתם, שינויים בסדרי התחבורה והגישה למקום וכד'. אגב - בית המשפט הכיר למעשה בחוסר הצדק במניעת קיזוז הפסדים אך עשה זאת בדרך עקיפה. השר לשעבר הירשזון קיבל כספים שלא כדין ונדרש לשלם עליהם מס (מס הכנסה חל גם על הכנסות שאינן חוקיות). בשנה שאחרי כן הוא הורשע בעבירה ונאלץ להחזירם. בית המשפט פטר אותו רטרואקטיבית ממס ואפשר, במקרה שלו, קיזוז "ההפסד" שנגרם לו על ידי החזרתם. הגיע הזמן שהמחוקק יאפשר לקזז הפסדים גם לאנשים ישרים ולא רק לגנבים.

פקודת מס הכנסה מעניקה הנחות מסוימות רק לשכירים. עובד הפורש מעבודתו זכאי לקבל פיצויים הפטורים ממס (כפוף לתקרה). עצמאי הפורש מעסקיו אחרי עשרות שנות עבודה חייב במס על כל שקל שהרוויח בחייו. ראוי שהחוק יאפשר גם לו לקבל פטור ממס על חלק מ"דמי פרישה" המתקבלים אצלו לאחר הפסקת עיסוקיו כמו לשכיר. אלה דוגמאות בלבד.

חשוב לזכור שתקופתנו מתאפיינת בניידות הולכת וגוברת של אנשים לא רק בין מקומות עבודה ועיסוקים אלא גם בין "מעמדות" חברתיים וכלכליים. השכיר כיום יכול למצוא עצמו מחר כבעל עסק קטן (בעיקר אם הוא יגיע לגיל בו מעסיקיו כבר לא ירצו להעסיקו) ואילו בעל העסק עלול להפסיד רכושו ולחפש תעסוקה כשכיר. המעמד החדש של "פריילנסרים" ובעלי מעמד מעורב של שכיר ועצמאי בו זמנית הולך וגדל ורבים מהשכירים, בעלי מקצועות שונים, עוסקים כבר כיום ב"חלטורות" להשלמת הכנסתם. חוסר השוויון במיסוי העצמאים והשכירים אינו מסתכם רק בדוגמאות שצוינו. במאה העשרים התרגלנו לחלוקת האוכלוסייה למעמדות כלכליים בהתאם לבעלות על אמצעי הייצור. בעלי ההון (הקפיטליסטים) התפרנסו מרכושם ואילו השכירים מעבודת כפיהם. לא יחסנו חשיבות יתר לעצמאים ומי שלא היה שכיר לא נחשב ל"עובד" הזכאי לתנאים סוציאליים והגנה על מקור פרנסתו.

מעמד הביניים עתיד היה להישחק ולהעלם במהלך מלחמת המעמדות בין הקפיטליסטים ובין הפרולטריון, אך הזמנים השתנו ולעסקים קטנים ובינוניים תפקיד הולך וגדל בהבטחת צמיחה כלכלית. הסטטיסטיקות המתפרסמות מצביעות על כך שבשנים האחרונות הולך וגדל מספר העצמאים המסווגים כ"עניים". לשכת רואי חשבון ולהב (לשכת ארגוני העצמאיים) הצליחו לאחר שנים רבות לשכנע את השלטונות והמחוקקים לאפשר גם לעצמאים להפריש כספים לקרנות השתלמות ולהתיר לזוגות העצמאים העובדים בעסקם המשותף חישוב מס נפרד. חייבים להמשיך ולהשלים את התהליך של השוואת הזכויות ועשיית צדק עם אלה העובדים לפרנסתם וגם משקיעים כספם במקום עיסוקם.

נחום פריידקס, ממשד פריידקס ושות', היה בעבר נשיא לשכת רואי חשבון ומרצה במיסים באוניברסיטת ת"א